

ارزش‌های اخلاقی با محوریت عرفان امام خمینی و انعکاس آن در پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰

چکیده

نیاز فطری انسان به معنویت راستین و آرامش پایدار، امری مشهود است که در قالب گرایش به مکتب‌ها، جریان‌ها و حلقه‌های عرفانی و معناگرا در جهان جدید تجلی یافت و شاهی بر خداگرایی، آرامش‌طلبی، حقیقت‌جویی، کمال‌طلبی و بازگشت به خویشتن خویش است؛ نیازی صادق که نظام سلطه سکولار - لیبرال در صدد اشباع کاذب آن برآمده و معنویت‌های مدرن، شبه‌عرفان‌ها و فرقه‌هایی را پدیدار ساخت تا به تخریب انگیزه، اندیشه، اخلاق و اعمال انسان مدرن در جهان جدید پردازد و لذا علیه ادیان توحیدی به‌خصوص اسلام ناب محمدی و عرفان جامع و کامل مبتنی بر آن، تهاجمی همه‌جانبه و به عبارت دیگر، ناتوی فرهنگی و جنگ نرمی را به راه انداخته است. مقاله حاضر در صدد معنویت‌گرایی با محوریت عرفان اسلامی برآمده است و به تبیین عرفان حقیقی و ویژگی‌های امام خمینی پرداخته است تا صراط مستقیم فطرت و راه‌هایی از کژراهه‌ها و ضلالت و غوایت شیطانی عصر مدرنیته گم نشود و معنویت‌گرایی دینی فزاینده، در جاده منتهی به حقیقت و کمال قرار گیرد. امام با بهره‌گیری از این قدرت معنوی از آغاز انقلاب تا پیروزی و شکل‌گیری جمهوری اسلامی در ایران قدرت و توان معنویت را در سامان‌بخشیدن به زندگی انسان‌ها در مرای و منظر جهانیان قرار داد و برای همگان روشن ساخت که قدرت نه در دست سرمایه‌های عظیم غرب است و نه در دست سلاح‌های عظیم شرق، بلکه قدرت در ایمان به خدا و معنویت نهفته است. به تبع این اندیشه، در فضای فرهنگی و هنری و به‌خصوص هنر پوستر نیز رویکرد عرفانی بازتاب یافته است.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی ارزش‌های اخلاقی با محوریت عرفان امام خمینی (ره).
۲. بررسی پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ براساس ارزش‌های اخلاقی امام خمینی (ره).

سؤالات پژوهش:

۱. ارزش‌های اخلاقی با محوریت عرفان امام خمینی (ره) چگونه است؟
۲. پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ در ارزش‌های اخلاقی امام خمینی (ره) چگونه است؟

کلیدواژه‌ها: امام خمینی (ره)، تهاجم فرهنگی، معنویت، جنبش‌های نوید عرفانی، پوستره‌های اجتماعی.

یکی از ویژگی‌های اساسی و بنیادین نهضت امام خمینی (ره) نسبت به سایر انقلاب‌های جهان، معنویت‌گرایی آن است. از بررسی‌های اجمالی در زمینه تحولات تاریخی مهمی چون انقلاب کبیر فرانسه، انقلاب سوسیالیستی کارگری در روسیه، انقلاب فرهنگی هند و سایر انقلاب‌هایی که در سده‌های اخیر در جهان اتفاق افتاده است و مقایسه آن با نهضت امام خمینی در ایران، این وجه‌تمایز به‌خوبی روشن می‌شود. بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران با الهام‌گرفتن از راه و روش پیام‌آوران الهی و هادیان پیشرو با توجه به بحران معنویت و گسترش فساد و ضرورت‌های زمان، با تلفیق معنویت و سیاست در راه مبارزه و ایجاد انقلاب، راهی تو فراروی انسان‌های وامانده در راه و سرخورده از مکتب‌های مادی و الحادی قرار داده و با برهم‌زدن معادلات سیاسی - نظامی و با دستی‌خالی و بدون اتکاء به قدرت‌های مادی، تحولی عظیم و شگرف در جهان به‌وجود می‌آورد و با پیروزی بر دشمن تا دندان مسلح و برخوردار از حمایت‌های قدرت‌های بزرگ، نظامی براساس ارزش‌های والای معنوی به‌وجود آورده و راهی نو فراروی آزادی‌خواهان و عدالت‌جویان جهان قرار می‌دهد. به فراخور بازشناسی ارتباط انگاره‌های فکری و فرهنگی بر ساحت‌های اجتماعی، سیاسی و هنری، پژوهش حاضر به بررسی عرفان امام خمینی و انعکاس آن در پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ می‌پردازد.

بررسی پیشینه پژوهش حاکی از این است که تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر درنیامده است. با این حال، پژوهش‌هایی در راستای اخلاق در اندیشه‌های امام خمینی (ره) نگاشته شده است. اهل سرمدی (۱۳۸۹) در مقاله «بازشناسی مبانی نظری اخلاق در اندیشه امام خمینی (ره)» به بررسی انسان، خودآگاه یا ناخودآگاه در پی وصول به قرب حضرت رب‌العالمین است که یگانه مطلوب فطرت‌های بشری است. در این نگرش، کلیه اعمال جوارحی و جوانحی انسان اگر او را در نیل به این هدف والا مساعدت نماید از ارزش برخوردار است و حسن اخلاقی دارد و اگر بعد او را از این مطلوب، موجب شود متصف به قبح اخلاقی می‌گردد. رهبر و کیانی شاهوندی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی پنج شاخص اخلاقی در اندیشه و عمل امام خمینی (ره)» به گواه تمام کسانی که امام را می‌شناختند هیچ عرصه‌ای از زندگی ایشان خالی از ارزش‌های اخلاقی نبود و در پایبندی شاخص‌های اخلاقی، عملکرد تحسین‌برانگیزی داشته است و رفتارش مؤید گفتارش بوده است. عملکرد امام به‌خصوص در عرصه سیاست‌ورزی حجت را بر همگان تمام کرد و ثابت نمود در سایه تهذیب و تخلق به اخلاق حسنه، می‌توان همیشه از خود یک انسان الهی به نمایش گذاشت و در همه عرصه‌ها براساس شاخص‌های اخلاق عمل کرد.

با این تفاسیر، در آثار یادشده به مسئله موردنظر پژوهش حاضر پرداخته نشده است. لذا در این پژوهش که به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای انجام شده است، به مقوله اخلاق و عرفان امام خمینی و بازتاب آن در پوستره‌های اجتماعی دهه ۶۰ پرداخته می‌شود.

نتیجه‌گیری

گرایش صادق فطری انسان به کمال و معنویت و تجربه‌های چندین قرن دوری از فطرت و گرایش‌های عالی آن، انسان را متوجه خلأ عظیم وجودی خود کرد تا در کنار پیشرفت و توسعه علمی تکنولوژیک و رسیدن به آسایش‌های اقتصادی و حیات طبیعی، در پی گم‌شده اصلی خود و آرامش پایدار برود؛ البته رویکردی بسیار مبارک است و حدوث انقلاب اسلامی ایران و تغییر معادلات فکری فلسفی و سیاسی - اجتماعی جهان جدید و تأثیر شگرف اندیشه‌ها و حالات و روحيات معمار بزرگ نظام مقدس جمهوری اسلامی، عاملی شد تا چنین گرایش و رویکردی در میان جوامع، اعم از

نخبگان و توده‌های میانی و به‌خصوص نسل جوان جامعه جهانی به‌سوی فعلیت برود و آن هم اسلام ناب، زعامت و مرجعیت فکری، فرهنگی، معنوی، دین بار دیگر و آنگاه مدیریت اجتماعی جامعه بین‌المللی را فتح نماید و دکترین دموکراسی لیبرال و تئوری‌های ماتریالیستی لیبرالیستی و اندیشه و سیاست سکولاریستی رو به افول و زوال برود تا سران نظام سلطه را بر آن دارد که به‌نوعی خلأهای روحی و نیازهای فکری معنوی جامعه از جمله جوانان در دنیای مدرن و فوق مدرن را پوشش دهند؛ از این‌رو، به جعل معنویت‌های سکولاریستی، شبه‌عرفان‌ها و سنت‌گرایی بدون عقلانیت و عدالت‌خواهی روی آوردند و به فرقه‌سازی‌ها و جریان‌پردازی‌های متکثر پرداختند تا اصل نیاز و تشنگی صادق را با عرضه‌های تقلبی و کاذب و فرمول‌های معناگرای تخدیری، به‌طور کاذب اشباع نمایند و نظام سکولاریستی لیبرالیستی را نجات دهند. آن‌ها در حقیقت تهاجمی سهمگین، بلکه ناتویی فرهنگی معناگرایانه ایجاد کردند که در مقاله حاضر، به انواع و اقسام معنویت‌های نوپدید، شبه‌عرفان‌ها، راهکارهای شناخت عرفان صادق از کاذب و خاستگاه‌های پیدایش و گسترش معناگرایی تخدیری اشاراتی شده است و محصول آن چنین است که بسترهای معرفت‌شناختی، جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و سپس سیاسی اقتصادی عرفان‌های کاذب را باید شناخت و با عرضه معنویت، اخلاق، عرفان و سیروسلوک حقیقی با تکیه بر معرفت دینی، عقاید حقّه و احکام و حکم صادق و صائب و کارآمد، در قالب زبان نوآمد و معطوف به نیازهای جدید روحی روانی جامعه به‌خصوص جوانان، آنان را در برابر تهاجم و ناتوی فرهنگی نظام سلطه بیمه کرد و مصونیت بخشید.

امام خمینی (ره) با دید فراگیر و بینش خاص خود نسبت به انسان و ابعاد وجودی و نیازهای او و شناخت کامل نسبت به درد بشریت در عصر خویش، همانند طبیعی حاذق به میدان آمد و با ایجاد انقلاب و حرکت اصلاح‌طلبانه خود به درمان آفت‌ها و بیماری‌ها پرداخت. او با این‌که دید در جهان قدرتی برتر از آنچه هست وجود دارد به‌نام خدا که همه قدرت‌ها و توانمندی‌ها و هرچه هست تحت سلطه او است و نیز با اعتقاد به اینکه اسلام دین انسان‌سازی است که می‌توان در پناه آن به ارزش‌های انسانی و فضایل رحمانی نائل آمد، خدا و دین را به صحنه معادلات سیاسی-اجتماعی جهان کشید و ناکارآمدی سرمایه‌های جاسوسی، دستگاه‌های مخوف اطلاعاتی و غیر آن را به اثبات رساند و به همه آزادی‌خواهان جهان و به‌ویژه مسلمانان راه برون‌رفت از بحران‌ها و ناهنجاری‌ها را نشان داد و به آنان آموخت که با تکیه بر خدا و معنویت و عزم استوار می‌توان بر کاخ‌های ظلم و ستم پیروز گشت و به موفقیت‌های بزرگ نائل آمد. او با بهره‌گیری از این قدرت معنوی از آغاز انقلاب تا پیروزی و شکل‌گیری جمهوری اسلامی در ایران قدرت و توان معنویت را در سامان‌بخشیدن به زندگی انسان‌ها در مرای و منظر جهانیان قرار داد و برای همگان روشن ساخت که قدرت نه در دست سرمایه‌های عظیم غرب است و نه در دست سلاح‌های عظیم شرق، بلکه قدرت در ایمان به خدا و معنویت نهفته است و «ان العزّة لله جمیعاً». بررسی این انگاره‌های فرهنگی در هنر و به‌خصوص پوسترهای اجتماعی دهه ۶۰ حاکی از نقش پررنگ این مسائل در سیمای هنری و فرهنگی این دوره می‌باشد.

منابع و مأخذ:

قرآن کریم.

نهج‌البلاغه.

جامعه مدرسین. (بی‌تا). مدیریت سیاسی، قبیلۀ حيله. قم: نور.

جعفری، محمدتقی. (۱۳۸۶). عرفان اسلامی. چ ششم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار علامه جعفری.

- دارابی، طالب. (۱۳۸۳). درآمدی بر چرایی و چیستی ادیان جدید ۹۷. تهران: مؤسسه گفتگوی ادیان.
- (۱۳۸۳). دین‌های جهان مدرن، اخبار دین. تهران: انتشارات دانشگاه ادیان.
- رودگر، محمدجواد. (۱۳۸۷). صحیفه عرفان. قم: وثوق.
- صدرا، محمدبن‌ابراهیم. (۱۳۸۲). مثنوی صدرا. تهران: مولی.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۹۳). المیزان. بیروت: نشر مؤسسه اعلمی.
- فعالی، محمدتقی. (۱۳۸۶). آفتاب و سایه‌ها. ۲، تهران: نجم‌الهدی.
- کیانی، محمدحسن. (۱۳۸۵). جنبش‌های نوپدید باطنی در ایران. آئین سلوک، ش ۵ و ۶، تهران.
- وکیلی، هادی. (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی معنویت‌گرایی نوپدید در ایران. کتاب نقد، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- منصوری لاریجانی، اسماعیل. (۱۳۷۷). سیری در اندیشه عرفانی امام خمینی. تهران: نشر آیه.
- نسفی، عزیزالدین بن محمد. (۱۳۷۱). انسان کامل. تصحیح ماژیران موله، تهران: انتشارات طهوری.
- خمینی، روح‌الله. (۱۳۶۹). صحیفه امام. تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی (ره).
- مکارم شیرازی، ناصر. (بی‌تا). انگیزه پیدایش مذهب. چاپ دوم، قم: مؤسسه مطبوعاتی هدف.
- خمینی، روح‌الله. (بی‌تا). کلمات قصار، پندها و حکمت‌ها. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- روزنامه جمهوری اسلامی، ۳/۹/۷۲، ص ۱۵، الف - صلاح